

WITOLD TASZYCKI
(1898–1979)

rodził się 20 czerwca 1898 r. w Zagórzanach, w powiecie gorlickim, jako syn Bolesława i Jadwigi z Butrymowiczów. Ojciec jego był nauczycielem i kierownikiem szkoły ludowej. W wieku ośmiu lat Witold wraz z rodzicami przeniósł się do Krakowa. W 1917 r. ukończył gimnazjum klasyczne. Mając dziewiętnaście lat rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Studiował filologię polską i słowiańską pod kierunkiem trzech wybitnych uczonych: indoeuropeisty Jana Michała Rozwadowskiego, historyka języka Jana Łosia i dialektologa Kazimierza Nitscha, twórców krakowskiej szkoły językoznawczej, dla których żywił wdzięczność do końca życia. Każdy z jego nauczycieli był znakomitością w swojej dziedzinie, także jako organizator życia naukowego. Mimo późniejszej różnicy zdań z profesorem Nitschem Taszycki zawsze z szacunkiem odnosił się do jego wielkiego dorobku naukowego, wielokrotnie powołując się na jego prace.

Już w czasie studiów, w 1918 r., wyjechał na roczne stypendium do Bułgarii. Studiował tam pod kierunkiem profesorów Benju Conewa, Lubomira Mileticza, Stefana Mladenowa i Bojana Panewa. W 1922 r. uzyskał doktorat na podstawie rozprawy pt. *Imiesłowy czynne, terażniejszy i przeszły I w języku polskim*, napisanej pod kierunkiem Jana Łosia i wydanej drukiem w 1924 r. Uchwałą z czerwca 1922 r. Senat UJ mianował Taszyckiego lektorem języka bułgarskiego. Pracę na tym stanowisku objął 1 listopada i kontynuował ją z przerwami do 1929 r. Zaledwie w trzy lata po doktoracie, w wieku dwudziestu siedmiu lat, habilitował się na podstawie rozprawy *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, opublikowanej w 1925 r. Od stycznia 1926 do końca roku akademickiego studiował w Pradze.

W 1929 r. opuścił Kraków i na kilka miesięcy objął stanowisko zastępcy profesora języka polskiego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Jeszcze w tym samym roku otrzymał zaproszenie do Lwowa, gdzie rozpoczął pracę jako profesor nadzwyczajny w katedrze filologii słowiańskiej Uniwersytetu Jana Kazimierza. W 1930 r. ożenił się z Haliną z Gieysztorów. W 1936 r., już jako profesor zwyczajny, objął we Lwowie katedrę języka polskiego. W 1939 r. został wybrany na członka korespondenta PAU. Czas okupacji hitlerowskiej spędził we Lwowie, ucząc w szkołach zawodowych. Uczestniczył także w tajnym nauczaniu. W 1944 r. na nowo objął stanowisko w katedrze języka polskiego Uniwersytetu Lwowskiego, a w roku następnym przeniósł się do Krakowa.

Wcześniej zrezygnował z oferty podjęcia pracy w Uniwersytecie Moskiewskim. Bezpośrednio po wojnie krótko wykładał we Wrocławiu i w Toruniu. We Wrocławiu brał udział w organizowaniu slawistyki i polonistyki na tamtejszym uniwersytecie. W 1946 r. osiadł w Krakowie i na stałe związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim. Najpierw kierował Katedrą Onomastyki Słowiańskiej, a od 1952 r. aż do 1968 r. — Katedrą Języka Polskiego, która mieściła się przy ulicy Gołębicj 20. W 1946 r. otrzymał godność członka rzeczywistego PAU. Od utworzenia w 1953 r. przez Polską Akademię Nauk Zakładu Języka Polskiego w Krakowie był kierownikiem Pracowni Onomastycznej, a od 1962 r. do 1968 — całego Zakładu. Profesor Taszycki przeszedł na emeryturę w 1968 r., rozstając się z Uniwersytetem Jagiel-

łońskim i swoją katedrą. Nie rozstał się natomiast niemal do końca życia z Pracownią Onomastyczną Instytutu Języka Polskiego przy ulicy Straszewskiego 27. Przychodził tam zrazu codziennie na kilka godzin, pod koniec życia coraz rzadziej, doglądając prac nad *Słownikiem staropolskich nazw osobowych*. Zmarł w Krakowie 8 sierpnia 1979 r. Spoczął na cmentarzu na Salwatorze.

W uznaniu wielkich zasług naukowych, dydaktycznych i organizatorskich został wybrany na członka zwyczajnego PAN oraz wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych. Nadano mu też wysokie odznaczenia państwowe: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Order Sztandaru Pracy I Klasy, Medal Zasług dla UJ i inne. W 1979 r. otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Śląskiego.

Witold Taszycki publikował swoje książki i artykuły przez 55 lat (1922–1977), bo tyle trwała jego twórcza praca. Wykaz dorobku naukowego Taszyckiego obejmuje bez mała 350 rozpraw, artykułów, recenzji itp., w zakresie zaś działalności redaktorskiej 50 pozycji (redaktor naukowy, redaktor naczelny, członek komitetu redakcyjnego itp.). W większości publikacje te zostały zebrane i wydane przez Ossolineum w pięciu tomach *Rozpraw i studiów polonistycznych* (1958–1973).

Dorobek Witolda Taszyckiego jest bogaty i zróżnicowany tematycznie. Sięgnijmy najpierw po onomastykę, a w jej obrębie — po antroponimię, od której zaczęła się jego twórczość. Debiutem uczonego był cykl monografii poświęconych imionom staropolskim pod wspólnym tytułem *Ze studiów nad polskim imiennictwem osobowym*, publikowanych przez wiele lat. Pierwszą z tego cyklu jest pomieszczona w „Języku Polskim” (1923) rozprawka o imionach *Pakostaw*, *Pekostaw* i pochodnych, a następne — o formach imion *Borzeta*, *Bożeta*, *Bodzanta* (1924), *Sancygniew* (1927), *Ciecierad*, *Budz*, *Budza* (1938) i innych.

Już pierwsza publikacja była zapowiedzią zainteresowań Taszyckiego antroponimią staropolską, a później — także współczesną. Od początku był świadom zadań, jakie stoją przed badaczem tego problemu. Pisał wówczas, że imiennictwo osobowe polskie leży odłogiem i nie znajdziemy w naukowej literaturze ani jednego poważnego dzieła, które by się wyłącznie tą częścią materiału językowego zajmowało. Wymienia jedynie J. Łosia i J. Rozwadowskiego jako tych, którzy poświęcają uwagę imionom, ale tylko ubocznie. Niewątpliwie pod wpływem tych uczonych, a także Jana Baudouina de Courtenay i jego rozprawy *О древнепольском языке до XIV столетия* (1870) dostrzegł Taszycki wartość nazw własnych, w tym także osobowych, jako materiału źródłowego do badań nad historią języka.

W 1924 r., w czasie przygotowywania rozprawy habilitacyjnej, ukazała się niewielka, popularna praca Taszyckiego *Polskie nazwy osobowe*. Zawierała ona swoisty program badań nad antroponimią polską, sformułowany u początków działalności naukowej językoznawcy. W przystępny sposób przedstawił tu autor zarys imiennictwa polskiego, jego historię, pochodzenie i typologię. Wskazał też na problemy, które należy badać, a wśród nich — na związek genetyczny nazw osobowych ze słownictwem pospolitym. Zwrócił uwagę na fakt, że zlokalizowane geograficznie nazwy osobowe są przydatne w określaniu zasięgów poszczególnych zjawisk języ-

kowych. Zaproponowana klasyfikacja znaczeniowa nazwisk polskich stała się podstawą wielu późniejszych opracowań tego zagadnienia. Program zawarty w tej pracy uczony starał się realizować konsekwentnie przez całe życie.

Jedną z najważniejszych publikacji z zakresu imiennictwa staropolskiego wydał Taszycki w 1925 r. Była to jego rozprawa habilitacyjna pt. *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*. Praca ta, oceniona jako w pełni dojrzała, stała się zacznym późniejszej twórczości naukowej autora. Została oparta na jednorodnym materiale imienniczym z oryginalnych rękopisów lub fotografii dokumentów z XII–XIII w. znajdujących się w Gabinetie Nauk Pomocniczych Historii UJ, które zgromadził Władysław Semkowicz. Był to w sumie zbiór ponad 800 dokumentów. Tylko w kilku wypadkach sięgnął Taszycki do źródeł opublikowanych, m.in. do starannie wydanej przez J. Rozwadowskiego *Bulli gnieźnieńskiej* z 1136 r. W *Najdawniejszych polskich imionach osobowych* autor zgromadził blisko 1500 nazw osobowych rodzimego pochodzenia i poddał je analizie językowej, głównie pod względem słowotwórczym, wyróżniając cztery grupy: 1) imiona dwuczłonowe (390), 2) imiona skrócone oraz pieśczołliwe pochodzące od złożzeń dwuczłonowych (400), 3) imiona pochodzące od wyrazów pospolitych (600), 4) formy patronimiczne (53). Szczególnie wzorowo zanalizował imiona dwuczłonowe, a przyjęte tu stanowisko dotyczące pochodzenia złożzeń z formą czasownikową zostało w pełni zaakceptowane przez późniejszych badaczy, także przez Jerzego Kuryłowicza i Tadeusza Milewskiego. Na uwagę zasługuje ostrożność autora w przedstawianiu semantyki imion dwuczłonowych, która sprowadza się tylko do objaśnienia znaczenia poszczególnych członów imion i rezygnacji z interpretacji znaczenia pełnych imion złożonych. Praca ta, stanowiąca ważny krok naprzód w słowiańskich badaniach antroponimicznych, przynosi też krytyczną ocenę ówczesnego dorobku w tej dziedzinie. Stała się zarówno pod względem metody, jak i wykorzystania historycznego materiału onomastycznego wzorem dla późniejszych prac z tego zakresu nie tylko w Polsce, ale i w innych krajach słowiańskich.

Dziełem życia określają biografowie Taszyckiego jego *Słownik staropolskich nazw osobowych*. Idea opracowania słownika imion własnych zrodziła się jeszcze w XIX w. Na początku XX w. formułowali ją m.in. Zygmunt Gloger (1909) i Jan Łoś (1911), ale w owym czasie nie mogła być zrealizowana. Dopiero młody, trzydziestodwuletni profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza, obeznany z zabytkami piśmiennictwa zawierającymi olbrzymi materiał nazw osobowych, podejmuje się gigantycznej pracy przygotowania i opracowania równoległego do *Słownika staropolskiego* wydawnictwa, poświęconego wyłącznie szeroko pojmowanym nazwom osobowym. W 1930 r. przedstawił on na walnym zebraniu PTJ w Krakowie komunikat o przygotowanym słowniku dawnych imion polskich; komunikat ten następnie ogłosił w XV roczniku „Języka Polskiego”.

Według założeń Taszyckiego słownik miał zgromadzić imiona, nazwiska, przezwiska, przydomki, formy patronimiczne, nazwy heraldyczne i inne nazwania ludności osiadłej na ziemiach polskich od X w. do końca 1500 r., zebrane z opub-

likowanych średniowiecznych źródeł historycznych. W zamierzeniu uczonego przyszły słownik miał służyć nie tylko językoznawcom, ale i historykom, dlatego zamierzał uwzględnić poszczególne nazwy osobowe w szerszym kontekście zawierającym źródłowe, szczegółowe informacje o określanej osobie (pochodzenie, godność, zawód, pozycja społeczna, pokrewieństwo rodzinne).

Pomyślany był jako uzupełnienie *Słownika staropolskiego* w zakresie informacji o średniowiecznym języku polskim. Widział w nim przyszły redaktor podstawę do szczegółowych studiów nad polskimi nazwami osobowymi i miejscowymi, a także ważne źródło badań całej słowiańszczyzny. Jeszcze w tym samym 1930 r. rozpoczął wraz ze swoimi współpracownikami i studentami we Lwowie gromadzenie materiału. W czasie okupacji szczęśliwie udało się Taszyckiemu wynieść owe materiały z budynku uniwersyteckiego i przechować, a po wojnie, w 1945 r. — przewieźć do Krakowa i tu kontynuować pracę nad *Słownikiem* w Polskiej Akademii Nauk z udziałem nowego zespołu współpracowników, swoich uczniów, absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dzięki zabiegom Taszyckiego w 1953 r. utworzono w Akademii Nauk Pracownię Onomastyczną, w której pod jego kierownictwem ruszyły prace nad *Słownikiem*. W dwadzieścia pięć lat od ukazania się w 1930 r. programowego artykułu uczony opublikował *Stan prac nad „Słownikiem staropolskich nazw osobowych”* (1955). W 1965 r. został wydany pierwszy zeszyt I tomu *Słownika* i od tego czasu kolejne ukazywały się z dużą regularnością. W latach 1965–1980 ukazało się pięć tomów *Słownika*. Zeszyt trzeci tomu V z 1980 r. ujrzał światło dzienne już po śmierci profesora, a na okładce jego nazwisko otoczone jest czarną ramką.

Taszycki kierował pracami nad *Słownikiem* i pracownią do przejścia na emeryturę w 1968 r., a później jako redaktor naczelny współuczestniczył w jego redagowaniu. Interesował się *Słownikiem* do końca swoich dni, traktując go jako jedno z najważniejszych dokonań swego życia. Kierownictwo nad *Słownikiem* i Pracownią Onomastyczną przejęła następnie Maria Malec. Ostatni, VII tom ukazał się w latach 1984–1987.

Dziś, kiedy *Słownik* jest ukończony, potwierdza się w pełni jego wartość i przydatność. Jest *Słownik staropolskich nazw osobowych* niewątpliwie pierwszym i największym przedsięwzięciem antroponimicznym w krajach słowiańskich, szeroko cytowanym w nauce. Stanowi dzieło pomnikowe. Po ukończeniu *Słownika* uczniowie profesora, dysponujący tak cennym materiałem, kontynuowali pracę nad staropolską antroponimią. Wydali kilka monografii, a także *Indeks a tergo do „Słownika staropolskiego nazw osobowych”*, pod red. Aleksandry Cieślukowej i Marii Malec (1993), oraz przygotowali i opublikowali w kilku autorskich częściach tematycznych *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, który, traktując tekst pierwszego słownika jako źródło materiałowe, podaje etymologię i motywację zawartych w nim nazw osobowych. W ten sposób zainicjowane przez profesora Taszyckiego dzieło uzyskało pełny wymiar i wzbogaciło wiedzę nie tylko o antroponimii, lecz także o słownictwie staropolszczyzny.

Nazwy osobowe to tylko część zainteresowań onomastycznych W. Taszyckiego. Równoległe z nimi żywo interesował się badaniami nad nazwami miejscowymi. Oba typy nazw pozostają bowiem w ścisłych, wzajemnych relacjach genetycznych. Wiele nazw miejscowych pochodzi od osobowych i odwrotnie. Pierwszym z tej dziedziny jest artykuł Taszyckiego z 1927 r. pt. *O pochodzeniu nazwy miejscowej Bratislava*, w którym uznał tę nazwę za rekonstrukcję sztuczną i wysunął przypuszczenie, że jej podstawą była czesko-łacińska postać *Vratislavia*. Od 1933 r. stale już pojawiają się jego artykuły i rozprawy poświęcone nazwom miejscowym. W tymże roku, w zbiorowym opracowaniu *Historii Śląska od najdawniejszych czasów do r. 1400* znalazł się rozdział pióra Taszyckiego zatytułowany *Język polski na Śląsku w wiekach średnich*, w którym, rekonstruuując ów język, oparł się na nazwach geograficznych jako podstawowym źródle dla tamtych czasów. To zainteresowanie Śląskiem zaowocowało w kilka lat później rozprawą *Śląskie nazwy miejscowe* (1935).

Zasługą Taszyckiego jest ustalenie, że istnieją rzekomo patronimiczne nazwy miejscowe z sufiksem *-ice* (por. *Rzekomo patronimiczne nazwy miejscowe*, 1936). Podobnie udowodnił istnienie rzekomo dzierżawczych nazw miejscowych z przyrostkami *-ów*, *-owa*, *-owo*, *-in*, *-ina*, *-ino* (por. *Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe*, 1937). Autor w wyniku precyzyjnej i szczegółowej analizy wykazał, że identycznie zbudowane nazwy są niejednorodne znaczeniowo. Format *-ice* nie zawsze tworzy patronimica, lecz też *ethnica* (*Podgórzycze*), a nawet *topographica* (*Gorzyce*) i nazwy kulturalne (*Wolice*). Podobnie formanty *-ów*, *-in* itp. mogą tworzyć zarówno nazwy dzierżawcze (*Namysłów*, *Potulino*), jak i topograficzne (*Tarnów*, *Rokicina*). Było to wówczas novum w onomastyce. Panowało bowiem przekonanie, że pewne formanty odpowiadają ściśle określonym grupom znaczeniowym.

W 1939 r. Witold Taszycki opublikował rozprawę pt. *Nazwy miejscowe kulturalne*, w której po raz pierwszy wyodrębnił grupę nazw związanych z kulturą duchową i materialną, typu *Wola*, *Środa*, *Młyn*. Termin „nazwy kulturalne” został później zastąpiony przez bardziej adekwatny „nazwy kulturowe” i w tej postaci jest dziś powszechnie używany.

W 1947 r. ukazała się w języku niemieckim jego rozprawa o elemencie chrześcijańskim w polskich nazwach miejscowych (*Das christliche Element in den polnischen Ortsnamen*). Istotnym wkładem do badań nad polskimi nazwami miejscowymi jest też monografia Taszyckiego pt. *Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu* (1951), w której obala przekonanie panujące w dotychczasowej literaturze, że tego rodzaju nazwy nie występują na Mazowszu.

Uczony przez wiele lat publikował mniejsze i większe rozprawy o etymologii oraz pochodzeniu różnego typu nazw miejscowych i innych, jak np. nazwy *Konary*, *Kuchary*, *Piekary* (1934), *Kociewie* (1935–1936), *Żmigród* (1947), *Wawel* (1955), *Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe* (1961) oraz nazwy typu *Dębowy Las*, *Białogóra* (1960), a także nazwy *Gielniów*, *Solipse*, *Pcim* i *Ptowo*, *Arciszewo*, *Orchowo* i wiele innych.

Ważne miejsce w twórczości naukowej Taszyckiego zajmuje rozprawa pt. *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*. Ukończona przed wybuchem wojny,

mogła się ukazać dopiero w 1946 r. Przedstawił w niej autor nową propozycję klasyfikacji słowiańskich nazw miejscowych pod względem znaczeniowym. Wyróżnił przede wszystkim cztery grupy nazw: A. nazwy będące zawsze nazwami miejscowymi; B. nazwy będące zrazu nazwami ludzi, później dopiero nazwami miejscowymi; C. nazwy dwuznaczne; D. nazwy ciemne (nie dające się objaśnić). Dwie pierwsze podzielił na dalsze podgrupy: A.1. nazwy topograficzne, A.2. nazwy kulturalne, A.3. nazwy dzierzawcze, A.4. nazwy zdrobniałe (deminutywne); B.1. nazwy etniczne, B.2. nazwy patronimiczne, B.3. nazwy służebne, B.4. nazwy rodowe. Ta propozycja podziału nazw miejscowych znacznie ożywiła badania nad tym problemem w całej Słowiańszczyźnie. Do dziś w wielu pracach podział ten znajduje zastosowanie z różnymi modyfikacjami.

Jeszcze przed wojną Taszycki zamierzał utworzyć wydawnictwo o charakterze ciągłym poświęcone onomastyce. Do r. 1939 zdołał wydać tylko I tom „Rozpraw z Onomastyki Słowiańskiej”, zawierający pracę Jarosława Rudnickiego *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny* (1934). Następne tomy „Rozpraw”, m.in. prace Taszyckiego i Stefana Hrabca, mogły ukazać się dopiero po wojnie. Na przykład *Nazwy geograficzne Huculszczyzny* S. Hrabca wydane zostały dopiero w 1950 r. w „Pracach Onomastycznych PAU”, przekształconych w 1955 r. w „Prace Onomastyczne PAN”.

Energiczne zabiegi organizacyjne Taszyckiego doprowadziły do powstania w 1955 r. czasopisma „Onomastica”, pierwszego w Polsce i krajach słowiańskich periodyku naukowego poświęconego w całości onomastyce. Jego wydawania podjął się wrocławski oddział Ossolineum. Taszycki pełnił przez dwadzieścia lat funkcję redaktora naczelnego, osobiście zabiegając o wybitnych autorów, a nawet doglądając jakości druku i korekt. Czasopismo skupiło liczne grono autorów krajowych i zagranicznych, zdobywając międzynarodową rangę naukową i przyczyniając się do znacznego rozwoju różnorodnych dziedzin polskiej i słowiańskiej onomastyki. Sam Taszycki publikował tu swoje rozprawy, wśród nich teoretyczną pt. *Stosunek onomastyki do innych nauk humanistycznych* (1961), w której sformułował tezę, iż onomastyka jest integralną częścią językoznawstwa.

Taszycki jest autorem dwóch tomów *Bibliografii onomastyki polskiej*, które zredagował przy współudziale Mieczysława Karasia i Adama Turasiewicza. Tom I (1960) obejmuje pozycje opublikowane do 1958 r., tom II (1972) — publikacje z lat 1959–1970. Bibliografia ta, kontynuowana przez jego następców, jest niezwykle pożyteczna we współczesnych badaniach onomastycznych.

W dniach 22–24 października 1959 r. profesor Taszycki zorganizował w Krakowie I Międzynarodową Sławistyczną Konferencję Onomastyczną, która dała początek Międzynarodowej Komisji Onomastycznej, działającej w ramach organizacyjnych Komitetu Międzynarodowych Kongresów Sławistów. Wygłoszone na konferencji referaty ukazały stan i perspektywy badań nazewnictwa geograficznego w całej Słowiańszczyźnie. Jej pokłosiem jest *Księga referatów*, wydana w 1961 r. pod redakcją W. Taszyckiego. Od konferencji krakowskiej międzynarodowe spotkania onomastów stały się regularną praktyką.

Bezpośrednio po II wojnie światowej, w latach 1945–1946, wraz z innymi uczonymi polskimi Taszycki brał udział w działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, pracującej głównie nad repolonizacją nazw geograficznych na ziemiach zachodnich i północnych. Obiektom, które nie posiadały nazw polskich, nadano nazwy nowe stworzone w wielu wypadkach właśnie przez W. Taszyckiego. Jest on „ojcem chrzestnym” m.in. Polanicy-Zdroju, Szczawna-Zdroju, Świeradowa, Turoszowa, Boguszowa, Bogatyni, Kowar, Przeciei i innych miejscowości. Komisja rozpatrywała także nazwy części miast i innych obiektów geograficznych: gór, rzek, jezior. Tak np. ustalono nazwy górskie całego pasma sudeckiego.

Praca Taszyckiego w Komisji znalazła odbicie w jego publikacjach zarówno naukowych, jak i popularyzatorskich. W tym też czasie utworzył profesor termin „nazewnictwo” jako polski odpowiednik terminu „onomastyka”, potrzebny mu właśnie w działalności popularyzującej akcję repolonizacyjną. Termin ten przyjął się i jest dziś w powszechnym użyciu.

Jeszcze w latach 40. napisał artykuły: *Nazwa rzeczna i miejscowa Nysa* (1945), *W obronie śląskich nazw miejscowych* (1946), *Nazwy wrocławskich dzielnic i przedmieści* (1948), *Sudeckie nazwy górskie* i wiele innych. Dzięki właśnie m.in. Taszykiemu dzisiejsze nazewnictwo tych ziem jest zgodne z duchem języka polskiego. Od 1959 do 1975 r. profesor pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów. Ważną inicjatywą tej Komisji było zebranie i sprawdzenie w terenie oraz w dokumentach historycznych, a następnie zweryfikowanie nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych z całej Polski. Materiały z tej akcji zostały zawarte w publikacji *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych* (1963–74) pod redakcją W. Taszyckiego.

Ważnym nurtem — obok onomastyki — w działalności badawczej Taszyckiego była historia języka. W tej dziedzinie skupił się na kilku kręgach tematycznych, wśród których poczesne miejsce zajmowała dialektologia historyczna oraz ściśle z nią związane zagadnienie pochodzenia polskiego języka literackiego. Wiele uwagi poświęcał także analizie językowej zabytków, a w szczególności ich podłożu dialektalnemu, fonetyce historycznej, morfologii i słownictwu oraz zewnętrznym dziejom języka polskiego, a zwłaszcza walce o język polski w przeszłości.

Rzec można, iż dialektologia historyczna należała do ulubionych dziedzin badawczych Taszyckiego. Przynajmniej od czasów Jana Baudouina de Courtenay i jego pracy o języku staropolskim do XIV w. wiadomo było, że w źródłach historycznych występują formy dialektalne. Dopiero jednak Taszycki podjął systematyczne badania nad tym problemem. Już w monografii *Najdawniejsze polskie imiona osobowe* (1925) sygnalizował występowanie w nazwach osobowych pochodzących z XII–XIII w. elementów dialektalnych. Dwie pierwsze prace na ten temat to: *Z historii mazurzenia w języku polskim* (1931) oraz *Powstanie i rozwój rzeczowników typu cielak. Ustęp z historii narzecza mazowieckiego* (1933). W pierwszej z tych prac doszedł do wniosku, że „pewne przynajmniej księgi sądowe małopolskie z pierwszej połowy w. XV nie znają mazurzenia”, w drugiej — określił chronologię słowotwórc-

czego dialektyzmu mazowieckiego: formacji na *-ak*. Kolejne lata przyniosły monografię dwu cech dialektalnych: *Z dawnych podziałów dialektycznych języka polskiego*, cz. I: *Przejście ra w re*; cz. II: *Przejście ja w je* (1934). W 1948 r. ukazała się jedna z ważniejszych prac Taszyckiego: *Dawność tzw. mazurzenia w języku polskim*. Poprzedził ją artykuł z 1931 r. Podjął w niej jeden z najbardziej istotnych, ale zarazem najtrudniejszych — jak się sądzi — problemów dialektologii historycznej, a mianowicie ustalenie chronologii mazurzenia. Taszycki w pracy tej przeciwstawił się zakorzenionemu pogładowi, że mazurzenie w języku polskim jest zjawiskiem przedhistorycznym. Jego pogląd wywołał burzliwą dyskusję, która w konsekwencji doprowadziła do tego, że historyczność mazurzenia jest przyjmowana niemal powszechnie. Do problemu mazurzenia uczony powrócił jeszcze w kilku późniejszych artykułach, jak *Południowa granica mazurzenia i przejście -ch w -k* (1950), *Kilka uwag o chronologii mazurzenia* (1953), *Nowy argument za późnością mazurzenia (o formach miejscownika l. poj. rzeczowników męskich miękkotematowych)* (1954). Konsekwencja w udowadnianiu przez Taszyckiego historyczności mazurzenia brała się stąd, że cecha ta była koronnym i niemal rozstrzygającym argumentem w dyskusji na temat czasu i miejsca powstania polskiego języka literackiego.

Z zakresu dialektologii historycznej badał Taszycki głównie problemy fonetyczne, jak przejście *chw* w *f*, przejście połączenia *tart* w *tert* (1947), przejście wygłosowego *-ch* w *-k* (1947), a także rozwój samogłosek nosowych (1949). Zajmował się też innymi problemami, takimi jak różnicowanie dialektalne form czasu przeszłego *robilech*, *robilichmy* // *robilem*, *robiliśmy* (1946). Ustalił zasięg dialektalnej przyrostków *-k*, *-c* (1947).

W 1956 r. opublikował artykuł teoretyczny *Co to jest dialektologia historyczna?*, będący odpowiedzią na dwa artykuły K. Nitscha: pierwszy, zatytułowany tak samo, i drugi, pt. *Co naprawdę wiemy dziś o dialektach ludowych XVI wieku?* Taszycki oparł się na filologii, uzasadniając, że istnieje jedna dialektologia historyczna posługująca się różnymi metodami badawczymi. Za podstawę przyjął materiały wydobyte z zabytków, następnie pośrednie informacje o dialektyzmach pochodzące ze staropolskich gramatyk i słowników oraz obserwacje z zakresu chronologii względnej, a dopiero na końcu dane ze współczesnych dialektów. Publikacje Taszyckiego z zakresu dialektologii historycznej miały być przygotowaniem do większej syntezy, której uczony niestety nie zdążył zrealizować. Opublikował jedynie *Wstęp do zarysu historycznej dialektologii polskiej* (1973), w którym wyznał m.in., że pragnął kiedyś ukoronować swoje badania w dziedzinie historii języka polskiego napisaniem syntezy dialektologii polskiej.

Dialektologia historyczna w badaniach Taszyckiego ściśle łączy się z jego zainteresowaniami problemem pochodzenia polskiego języka literackiego. Pierwszy artykuł z tego zakresu, *Spory o pochodzenie polskiego języka literackiego*, opublikował już w 1930 r. Przedstawił w nim dwie przeciwstawne koncepcje: o wielkopolskim pochodzeniu tego języka, której twórcą był Kazimierz Nitsch, i małopolską, reprezentowaną głównie przez Aleksandra Brüicknera. Taszycki opowiedział się za koncepcją małopolską i sformułował najważniejsze tezy. Według niego polski język

literacki jest tworem XVI w., opartym na małopolskiej podstawie dialektalnej. Blisko dwadzieścia lat później sprecyzował swoje stanowisko w popularnym artykule, opublikowanym w „Twórczości” (1948), pt. *Powstanie i pochodzenie polskiego języka literackiego. Kraków kolebką literackiej polszczyzny*, a następnie w starannie udokumentowanej pracy *Geneza polskiego języka literackiego w świetle faktów historycznojęzykowych* (1951). Badacz, opierając się na bardzo dokładnej analizie materiału ze średniowiecznych zabytków językowych, stwierdził, że przed XV w. nie istniała jeszcze norma językowa. Pewne wzory językowe można zaobserwować dopiero w XV w., a ostateczne wykształcenie się języka literackiego z dialektu kulturalnego przypada na 2. połowę XVI w. Ponadto stwierdził kategorycznie, że polski język literacki: „Z małopolskiego gniazda językowego wyszedł i jego znamiona nosić będzie na sobie na zawsze”. Przywołane tu prace Taszyckiego wywołały burzliwą polemikę i spowodowały ogromne ożywienie wśród historyków języka. Pojawiło się wiele rozpraw i artykułów dyskusyjnych na temat pochodzenia polskiego języka literackiego. Mimo wielu głosów krytykujących jego poglądy Taszycki swojego stanowiska nie zmienił, co znalazło potwierdzenie w kolejnym artykule, napisanym wspólnie z Tadeuszem Milewskim, pt. *Polski język literacki powstał w Małopolsce* (1956). Dziś możemy stwierdzić utrwalanie się poglądu kompromisowego, przyjmującego, że język polski kształtował się w ciągu kilku wieków wskutek ścierania się i uogólniania właściwości dwu dialektów: wielkopolskiego i małopolskiego. Jednak zasługą Taszyckiego jest to, że wywołując burzliwą dyskusję na ów temat doprowadził do skryształizowania się kompromisowego stanowiska i spowodował zaangażowanie się w polemikę wielu językoznawców. Zaowocowało to wzmożonym zainteresowaniem staropolszczyzną i przyniosło wiele nowych faktów i obserwacji w licznych publikacjach odnoszących się do tej epoki historii języka.

Zagadnienie pochodzenia polskiego języka literackiego nie wyczerpuje zainteresowań Taszyckiego jako historyka języka. Napisał ponadto wiele artykułów i rozpraw poświęconych staropolskiej fonetyce, morfologii i słownictwu.

Wielkie zasługi położył w opisie języka zabytków i pisarzy staropolskich. Do wzorcowych opracowań z tego zakresu należą rozprawy o języku XV-wiecznych kodeksów Świętosława z Wojcieszyna i Macieja z Rożana oraz prace na temat miejsca i czasu powstania *Psalterza floriańskiego* i *puławskiego*. Godny uwagi jest jego wkład w edycję polskiej części *Psalterza floriańskiego* w zbiorowym wydaniu pod redakcją Ludwika Bernackiego (1939). Taszycki dokonał tu transkrypcji tekstu polskiego według zasad ortografii współczesnej z równoczesnym zachowaniem cech językowych pierwowzoru. Doskonałą znajomość staropolszczyzny i mistrzostwo warsztatu badawczego wykazał w analizie *Krótkiej rozprawy między trzema osobami: Panem, Wójtem a Plebanem* z 1543 r. Mikołaja Reja z Nagłowic (1953). Jej wydanie (wspólnie z Konradem Górskim) zainaugurowało serię „Nowa Biblioteka Pisarzy Polskich” Instytutu Badań Literackich PAN.

Witold Taszycki jest autorem dwu wyborów źródeł do historii języka polskiego: *Najdawniejszych zabytków języka polskiego*, których pierwsze wydanie

ukazało się w r. 1927 (seria I „Biblioteki Narodowej”), a piąte (po raz wtóry poszerzone) w 1975 r., i *Wyboru tekstów staropolskich XV–XVIII wieku* (wyd. 1. 1928, wyd. 3. 1969). Te starannie opracowane wybory tekstów służyły i służyć będą nadal licznej rzeszy adeptów polonistyki i sławistyki.

Kilka rozpraw Taszyckiego odnosi się do pozajęzykowych przyczyn rozwoju języka polskiego. Są to: *Uprawa języka polskiego w dobie Odrodzenia* (1961), *Udział mieszczan krakowskich w walce o język polski w czasach Odrodzenia* (1954) i chyba najważniejsza w tej grupie rozprawa *Obrońcy języka polskiego* (1953), która ma znaczenie nie tylko dla historii języka, ale dla kultury narodowej w ogóle. Opisał w niej autor dzieje walki o język polski i jego miejsce w życiu społecznym Polaków.

Taszycki od początku swojej kariery naukowej interesował się zagadnieniami sławistycznymi. Najwcześniej podjął badania nad językiem łużyckim. Kilkakrotnie przebywał na Łużycach. Problematykę związaną z tym językiem uczynił przedmiotem swojego wykładu habilitacyjnego. Owocem tych zainteresowań była rozprawa pt. *Stanowisko języka łużyckiego wśród języków zachodniosłowiańskich*, którą opublikował w księdze pamiątkowej poświęconej J. Rozwadowskiemu (1928). W 1946 r. na I Ogólnopolskim Zjeździe Łużyczoznawczym Naukowców i Działaczy Społecznych w Poznaniu wygłosił referat pt. *Język łużycki i jego stosunek do sąsiednich języków słowiańskich*, w którym uściślił hipotezę o przynależności tego języka do grupy lechickiej. Tematykę tę podejmował też w wykładach uniwersyteckich w Krakowie w latach 1926–1927 i we Lwowie w latach 1930–1931. Jego bibliografia sorabików notuje ponad trzydzieści pozycji. Przed Taszyckim problematyki tej nikt systematycznie nie badał. Jeśli chodzi o język czeski, interesował się fonetycznymi wpływami tego języka na staropolszczyznę na przykładzie kilku wyrazów, jak *pogroźka*, *porażka*, *serce*, *wesele* i inne. Pisał o wpływach czeskich w języku Reja (1927). Opracował też nazwiska czeskie i słowackie w polszczyźnie (1969). Języków wschodniosłowiańskich dotyczy jego rozprawa pt. *Niezwykłe formy patronimiczne w „Słowie o wyprawie Igora”* (1960) oraz artykuł *Imiona Kurył i Kuryło, nazwiska Kuryłowicz, Kurylewicz i Kuryłowski* (1972).

Powołanie Taszyckiego w skład Komitetu Ortograficznego PAU w 1935 r. otworzyło nowy rozdział jego działalności naukowej. Wraz z Jerzym Kuryłowiczem reprezentował tu Towarzystwo Naukowe Lwowskie. Efektem tej działalności było opracowanie przez Taszyckiego, wspólnie ze Stanisławem Jodłowskim, *Zasad pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym oraz Słowniczka ortograficznego z zasadami pisowni dla uczniów szkół podstawowych*, wydanych we Lwowie w 1936 r.

Najpełniejszy zbiór wiadomości ortograficznych przynosi opracowany również wspólnie z S. Jodłowskim w r. 1939 *Słownik ortograficzny i prawa pisowni polskiej*, który drukiem ukazał się dopiero w 1946 r. w Toruniu, na podstawie przechowanej odbitki korektowej. Te trzy przewodniki ortograficzne, poprawione, aktualizowane i uzupełniane, miały wiele wydań, także za granicą, do dziś są w powszechnym użyciu. *Zasady pisowni polskiej* miały w latach 1936–1964 piętnaście wydań oraz dwa przedruki w Edynburgu i Hamburgu (1945), *Słownik ortograficzny* zaś był sześciokrotnie wydawany w latach 1946–1967. To właśnie działalność Witolda Taszyckiego

w dziedzinie ortografii sprawiła, że jego nazwisko znane jest każdemu wykształconemu Polakowi. Uczony wielokrotnie też zabierał głos w sprawach poprawności językowej.

Profesor Taszycki był człowiekiem niezwykle zdyscyplinowanym, ceniącym sobie ład i obowiązkowość, a w sprawach naukowych nie uznający kompromisu, jeżeli był pewien swoich racji. Przykładem może być spór, jaki toczył niemal z całym środowiskiem polonistycznym o pochodzenie polskiego języka literackiego. W stosunku do swoich uczniów i asystentów utrzymywał dystans, budząc wśród nich wyjątkowy respekt dla swej osobowości i dokonań naukowych. Był autokratą, ale i demokratą zarazem. Pryncypialny w sprawach naukowych i służbowych, okazywał jednak życzliwość potrzebującym pomocy. Traktował ludzi jednakowo, bez względu na ich pochodzenie czy przekonania. Na pozór chłodny i wyniosły, był w rzeczywistości człowiekiem wrażliwym, przywiązany do swoich współpracowników, uczniów i miejsca pracy.

Był profesorem uniwersyteckim w pełnym tego słowa znaczeniu, prawdziwym mistrzem dla swoich uczniów, potrafił zachować niezależność w trudnych latach powojennej rzeczywistości.

Twórca dorobek Taszyckiego wyrasta z doświadczeń krakowskiej szkoły językoznawczej i szkołę tę umacnia.

Jest Taszycki twórcą polskiej i zarazem słowiańskiej nowoczesnej onomastyki jako dyscypliny językoznawczej, a dzieło jego życia — *Słownik staropolskich nazw osobowych* — ma dla językoznawstwa polskiego i słowiańskiego oraz dla kultury narodowej wartość nieprzemijającą.

Był też profesor Taszycki jednym z najlepszych znawców staropolszczyzny, a jego wkład do nauki polskiej w tym zakresie trudno przecenić.

Wychował wielu uczniów, którzy, rozproszeni w różnych ośrodkach Polski, Europy, a nawet świata, kontynuowali i kontynuują dzieło mistrza. Należą do nich: Stefan Hrabec, Przemysław Zwoliński, Jarosław Rudnicki, Karol Dejna, Ludwik Bazyłow, Mieczysław Karaś, Maria Karpluk, Henryk Borek, Maria Malec, Zygmunt Klimek, Maria Bobowska-Kowalska, Aleksandra Cieślíkowa, Władysław Lubaś, Józef Bubak, Aleksander Wilkoń, Kazimierz Rymut, Maria Brzezina i wielu innych.

Witold Taszycki przez swoją działalność naukową i naukowe inicjatywy oraz przez wychowawczą i organizacyjną pracę na Uniwersytecie oraz zakładach naukowych PAN zajął trwałe miejsce w kulturze i nauce polskiej.

Bibliografia

- J. Bubak, *Działalność Witolda Taszyckiego w zakresie poprawności i kultury języka*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 409–413.
B. Dunaj, *Historia języka polskiego i dialektologia w badaniach Witolda Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 393–400.
S. Hrabec, *Witold Taszycki (W 70. rocznicę urodzin)*, „Poradnik Językowy” 1968, s. 229–237.

- J. Jabłoński, *Działalność profesora Taszyckiego w Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 428.
- M. Karaś, *Witold Taszycki — w 80. rocznicę urodzin*, „Język Polski” LVIII, 1978, s. 161–164.
- M. Karaś, *W. Taszycki (W 60. rocznicę urodzin)*, „Poradnik Językowy” 1958, s. 393–403.
- M. Karpluk, *Śp. Profesor Witold Taszycki*, „Tygodnik Powszechny” z 26 VIII 1979.
- Z. Klimek, *Pokłosie jubileuszu Profesora Taszyckiego*, „Język Polski” LI, 1970, s. 60–62.
- Z. Klimek, *Prace editorskie, redaktorskie i bibliograficzne Witolda Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 414–423.
- Z. Leszczyński, *Bibliografia prac profesora Witolda Taszyckiego za lata 1922–1968*, [w:] W. Taszycki, *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. IV, Wrocław 1968, s. 330–354.
- W. Lubaś, *Onomastyka w teorii i badaniach Witolda Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 373–378.
- W. Lubaś, *Witold Taszycki (20 VI 1898–8 VIII 1979)*, „Biuletyn PTJ” XXXVIII, 1981, s. 5–9.
- M. Malec, *Staropolska antroponomia w pracach W. Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 379–388.
- E. Ostrowska, *Na siedemdziesięciolecie urodzin Witolda Taszyckiego*, „Język Polski” XLVIII, 1968, s. 161–164.
- J. Rusek, *Słowiańskie zainteresowania językoznawcze i filologiczne Witolda Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 401–408.
- E. Rzetelska-Feleszko, *Słowotwórstwo w pracach toponimicznych Witolda Taszyckiego*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 389–392.
- E. Rzetelska-Feleszko, *Witold Taszycki (20 VI 1898–8 VIII 1979)*, „Poradnik Językowy” 1979, z. 10, s. 469–475.
- A. Turasiewicz, *Bibliografia prac profesora Witolda Taszyckiego za lata 1969–1973*, [w:] W. Taszycki, *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. V, Wrocław 1973, s. 270–274.
- A. Turasiewicz, *Bibliografia prac profesora Witolda Taszyckiego za lata 1974–1977*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego” 201. „Prace Językoznawcze. Onomastyka” 4, Katowice 1978, s. 124–125.
- A. Wilkoń, *Profesor Taszycki — człowiek i uczony*, „Poradnik Językowy” 1981, z. 8–10, s. 367–372.
- P. Zwoliński, *Witold Taszycki (20 VI 1898–8 VIII 1979)*, „Przegląd Humanistyczny” 8, 1979, s. 129–139.

Józef Bubak
